

Az idegen Magyarország

Amikor kevés a pénz új társadalomkutatásra, vagy amikor olyan nagy mennyiségű értékes anyag gyűlik fel egy terepkutatáson, amelynek a megrendelő csak egy bizonyos gyors részlemzésére vár, de az egyéb összefüggésekre nem, akkor érkezik el a másod- és sokad-elemzések ideje. Az aszúszemekből is így készül a fordítás és a másolás. (Olyan bor, amely úgy készül, hogy az aszúbor vagy más kitűnő bor törkölyére gyengébb mustot töltenek, s azzal jól összekeverve, négy-hat órai állás után újból kiszajtoltják.) 2010-ben cudar idő volt a szőlőnek is, ám a Hegyközségek Nemzeti Tanácsának főtitkára úgy fogalmazott, hogy 2010 általában frissebb, savasabb, „gerincesebb” bort hozott, amely csak komolyabb embereknek való. Az MTA NKI 2010-es könyvtermésének mustraján talán ez is elmondható.

A kötetben tizennégy szerző tíz írása olvasható háromszáz oldalon. A szerzők: Kovács András, Hárs Ágnes, Örkény Antal, Székelyi Mária, Sik Endre, Várhalmi Zoltán, Bognár Katalin, Lengyel György, Göncz Borbála, Tóth Lilla, Király Gábor, Várnagy Réka, Vidra Zsuzsanna, Vargha Lili. Sok az ábra és jegyzet, amelyek zöme nekem csak nagyítóval olvasható, mint borcímkéken az összetétel, a palackozó neve és a lejárató idő – ha maradunk a borászati hasonlatoknál. Halványak, nehezen olvashatóak az ábrák, grafikonok, pedig fontos adatokat nyújtanak az olvasónak.

Izgalmas a kötet címe: a kettészakadt ország, az egyik idegen, a másik honos, azaz otthonos – de nem mindenkinek. A tíz írás a 2006–2009 között készült kérdőíves, interjú migrációs kutatások közös tanulságát ebben az egyetlen szóösszetételben tudta kifejezni. Idegen maradt sokféleképpen a jövevényeknek a magyar társadalom, az ország,

ám a többség nem is tájékozott, nem érdeklődik az iránt, hogy a diszkriminációs tapasztalat miként jelenik meg a bevándorlók életében, nem okoz hangos vitákat, hogy a többes állampolgárság gyors elterjesztése milyen migrációs stratégiákat erősít vagy gyengít majd. Az is közös tanulság, hogy az uniós bővítés változást hozott, nemcsak abban, hogy megtöri az etnikai migráció egyeduralmát, hanem a migrációs kutatásban is, mert áttevődik a hangsúly a nem uniós polgárokra, azaz a migránsok kisebbségére. A többség tehát ebben az értelemben is reflektálatlan marad, ha a kutatók szó szerint betartják az uniós pénzből fedezett kutatási megrendelést. De szerencsére nem tartják be, mert a migrációs jelenségek, törvényszerűségek (például a kapcsolathálók típusai, a migránsok megküzdési stratégiái) nem aszerint alakulnak, hogy ki harmadik országbeli és ki uniós polgár vagy annak családtagja. Ilyen bornírt kutatási megrendelést csak a bürokrácia tud kiagyalni, és biztosan azt teszi majd vele, amit a roma kutatásokkal, vagyis a fiókba zárja. Mert ugyan a migrációs kutatási sorozatnak („tarisznys könyvek”) ez a 16. kötete, de éppoly kevésbé valószínű, hogy hatást gyakorol a döntéshozókra, mint a többi tizenöt kötet.

Mi volt számomra elgondolkodtató, meglepő a kötetben? Önkényes lesz a válogatás, de hát a tarisznysba sem úgy pakolunk, mint a hajókofferba.

Az itt élő külföldiek 70%-a gazdaságilag aktív (alkalmazott, vállalkozó), míg a helyi lakoságnál ez alig 40%-os, ám 50%-uk adót fizet, szemben a hazai szja-fizetők 22%-ával. Ez egyértelműen gazdasági előnyt jelent, bár 20%-os az itt adót fizető, de nem itt élő külföldi arány – adóelkerülők? Máshol adóznak?

6×200 fős kérdőív alapján hat, itt élő migráns csoport (határon túli magyar, török, arab,

vietnami, kínai és ukrán) összehasonlító vizsgálatából megtudjuk, hogy átlagosan 9–14 éve élnek itt, és mégsem lettek magyar állampolgárok, pedig zömüknek már volt itt baráti, rokon kapcsolata. Ugyanakkor nem is akar állampolgárságot a csoportok 10–45%-a. Ez jól magyarázhatja, hogy miért van 8–25% között a továbbvándorlási szándék aránya, és miért nem akar magyarul megtanulni mintegy ötödük. Másfelől, csak 7% volt az átlagos státuszvesztés a magyar munkaerőpiacon.

A migránsok (asszimilációs, szegregációs vagy transznacionális) migrációs stratégiája összefügg azzal, hogy kit és mit tekintenek referenciapontnak, amikor a migráció anyagi sikerességét mérlegre teszik.

Az itt élő arabok, muszlimok nem érzik magukat diszkriminált csoportnak, pedig az előítéletességi skálán régóta elől állnak. Ugyanakkor a Kárpátaljáról jövő magyarok érzik a megkülönböztetést, főleg a hivatalokban, mivel jól értenek magyarul, és céljuk a magyar állampolgárság megszerzése (erős kötődés). Az ellenmondásra jó magyarázat lehet Csepeli György magyaros érzelmekre és a szélsőséges nézetek magas latenciájára vonatkozó adatsora, miszerint 2009-ben ez már a lakosság ötödét foglalta magában; másrészt a napokban tett államtitkári nyilatkozat, miszerint a kettős állampolgárság ügyében a közgazdaság jól vizsgázott. Igaz, e nyilatkozatban nem használta a kutatói megkülönböztetést a látható, a láthatatlan (például a jogállásban) és a hallható idegenség (nyelvtudás) szerint. A kínaiak és a vietnamiak idegenkednek egymástól, de a vietnamiak legalább bíznak a magyarokban – jobban, mint saját honfitársaikban – holott az előítéletességi skálán a kínaiak is előkelő helyet foglalnak el nálunk.

A gyökértelenség érzése független a migráns anyagi sikerességétől, ám a transznacioná-

lis migráns stratégiája az, hogy nem állampolgárságot akar, hanem életszínvonalat, és így Magyarország nem végállomás, hanem csak egy feltételes megálló a kínaiak harmada, az ukránok 44%-a, az arabok 32%-a számára.

A bizalomnak abban az összefüggésben van szerepe az integrációban, amennyiben azt mobilizálható társadalmi tőkének tekintjük, a társadalmi javak részének. A vándornak a saját csoportjához és a többséghez való viszonyában elemezték a bizalom szerepét, és kiderült, hogy a migránsok a materiális javak helyett korlátlanul rendelkeznek ezzel, javítva a társadalmi szintű szolidaritást, a felek magatartásának kiszámíthatóságát. Ilyen okból sokkal több migráns kellene, mert például Kopp Mária kutatásai jelzik, hogy a magyar társadalomban a bizalom hiánycikk, amit esetleg külső forrásból lehetne pótolni.

Másfelől a bizalom identitásképző elem, mert a csoporthoz való morális kötődést alakítja, miközben lehet nem csak az integráció elősegítője, de egyben az integráltság eredménye és függvénye, azaz segít elfogadni a migráns létet, jogállást, ellensúlyozva az egyéb deficiteket. A migránsoknak a magyarokba vetett bizalmi mértéke nagyban függ a beilleszkedés sikerétől, az iskolai végzettségtől, életkortól, a kapcsolati háló nagyságától.

A kapcsolati hálók jellege (típusa: kapcsolathianyos, heterogén, rokonsági, diaszpóra alapú) befolyásolja például a kínaiak, vietnamiak piaci, foglalkoztatási integrációját, a hálózati kooperációs formákat (pl. áregyeztetés, hitelezési módok, kedvezmények kölcsönös biztosítása, közös beszerzés). Ugyanakkor ez a tipizálás egyben a 2009-es kérdőívzés (nyolc nagyvárosban, hat migráns csoportban) segítségével tesztelhetővé teszi az addigi szociológiai irodalom konstrukcióit is. A kapcsolati háló típusmagyarázó elv lehet

számos integrációs jellemzőre, az állampolgárság akarásától egészen addig, hogy milyen iskolába járassa a migráns a gyerekeit, ha egyáltalán ide hozza.

Hetven interjú segítségével kiderült, hogy a huszonnégyszáz országából jött, átlagosan harminchat éves migránsok szívesen, vagy sokszor kényszerből alkalmaznak magyar dadát. A dada képviseli ilyen helyzetben a többségi társadalmat, de nem tudjuk, hogy ők ezzel tisztában vannak-e, és hogy ők maguk egyáltalán hogyan változnak e személyes kapcsolati hálóba bekerülve. Kár, hogy a lakhatás, lakásbérlet – mely igazi próbája a beilleszkedésnek – nem került bele az interjúk témái közé. Ugyanis e téren nagy gondokat érezhetünk, évtizedek óta nincs fejlődés. A napokban egy konferencia szünetében a francia követtanácsos is panaszkodott, hogy vajon miért kell neki a lakbért készpénzben fizetnie, miért nem lehet átutalással. „Uram, annak nyoma van a bankszámlán is, Magyarországon pedig a bérbeadók nem szeretnek adót fizetni. Ámbár nem látom be, hogy miért nem csökkenteni a készpénzforgalmat egy olyan ország, ahol a GDP 30–40%-a az informális, fekete gazdaságban ragad benne. Bizonyos összegeket nem volna szabad már készpénzben kiegyenlíteni” – válaszoltam, mire homlokára csapott: „hogy ez nekem eddig miért nem jutott eszembe?” A kisebb informális gazdaság a lakhatás terén biztosan jót tenne a vándoroknak. . .

Hat ország (mellettünk a spanyol, a lengyel, a brit, francia, német vezető, bulvár, bal- és jobboldali) írott sajtója négyheti termésének elemzése jelezte, hogy a kisebbségek a rasszizmus, integráció, a bűnügyek vagy a terrorizmus összefüggésében jelennek meg legtöbbször, bár az összes cikknek legfeljebb 3–11%-ában bukkannak egyáltalán fel. Magyarországon az arány 4%-os – de ezt ellensúlyoz-

za, hogy a cikkek címe ellenséges, kétértelmű, a cikkek meg általában is azok, főleg, ha nőkről van szó. Tehát örülünk, hogy csak ekkora terjedelemben foglalkoznak velük.

Megtudhatjuk, hogy a Budapesten tevékenykedő migráns szervezetek társadalmi támogatottsága, ismertsége alacsony, még a többi civil szervezethez képest is. Bár őket is sújtja a pénztelenség, a hullámzó pályázati finanszírozás, a magánadományok éppen az ismeretlenség és egzotikum miatt alacsonyak, nehéz magyar (nem migráns) tagokat toborozni, és eleve kevés a kevert szervezet (jogállás, nyelv, vallás vagy egyéb alapon). Ezek a szervezetek egymással is csak kevésbé formális, laza kapcsolatokat ápolnak, főleg vidéken, többük szigetként úszik a nagy civil óceánon. Aligha várható, hogy érdemi hatásuk lehet a politikai integrációban – a határon túli magyarokat nem számítva ide. Akkor merül csak fel esély a többségi elfogadás növelésére, ha a többség minél több tagját, például civil tanácskozások révén összehozzák, egy asztalhoz ültetik az általuk érdektelennek tartott, addig esetleg utált külföldiekkel, azaz személyesen találkoznak emberekkel, sorsokkal, arcokkal. Ez ugyanis a kutatás szerint növelte a többségi tagok toleranciáját. Csak hány ilyen civil tanácskozás kell ehhez? Talán az új, általános nemzeti együttműködési rendszer majd ezt is elősegíti? Vagy inkább a jogszabályok egyeztetéséről szóló új szabályozás vezet a civil tanácskozásokhoz? (2010. évi CXXXI. törvény)

A deliberatív, döntés-előkészítésbe és -hozatalba bevonás technikája, a participáció kiteljesítése állítólag a küszöbön áll. . . Ez az egyetlen jó hír tehát a migránsoknak, amire még ihatnak egy pohár jóféle savas – azaz gerinces bort, együtt az őslakosokkal. Ez a borközi állapot pedig segíthet, hogy a primordiális, azaz a magyarságot beleszületésként

értelmezőkben is enyhítsék az idegenek beilleszkedésének lehetetlensége felett érzett súlyos aggodalmakat. (Örkény Antal – Székelyi Mária szerkesztők: *Az idegen Magyarország*,

A bevándorlók integrációja. Budapest: MTA NKI – Eötvös Kiadó, 2010)

Tóth Judit

Szegedi Tudományegyetem, docens

